

Գրիգոր Զոհրապ

Ռեթեոս Պերպերյան

Ճատագայթող երես մը՝ պայծառ խղճմտանքի ցուացումով. գեղեցիկ խարստյաշ գլուխ մը, երիտասարդի գլուխ, միշտ վեր բռնված, հակառակ մտավորական անընդհատ ու ծանր վաստակի մը ու, կարծես, ճիշտ այդ վաստակովը առուզացած. հասակը ոչ մեծ և ոչ փոքր. իր պարտականությանը, իր բովանդակ պարտականությանը մեջ ամփոփված մարդու հասակ:

Այս ամենը սակայն խրոխտ բան մը ունի որ անմասն չէ արդար հպարտութենե մը և որուն համար անծանոթ մը՝ իրեն մոտը երթալու պիտի վարաներ իրավամբ: Ապաքեն իր մտերմության շրջանակը անձուկ եղած է միշտ, և չափազանցություն մը չէ պնդելը, որ ոչ ոք մուտք ունեցած է հոն:

Այս առանձնությունը հաճելի է իրեն. անկե, այդ բարձունքեն կղիտե, տարիներու հոլովումին հետ, անցքը, անդուլ անցքը իրերուն ու մարդերուն, հարափոփոխ, շահեկան, ու մշտնջենական տեսարանը՝ անակնկալով, ահավորով, ծիծաղելիով, գմայլելիով լեցուն, որուն թերևս ատեն-ատեն սրտնեղությամբ կհետևի, բայց գոր չի դադրիր ուշադրությունով ուսումնասիրելի:

Մեր ազգին կրթության հոյակապ վաստակավորն է ան. իր դաստիարակության գործը պարզապես հիանալի է. կոչումի ու անձնվիրության գործ, որ քահանայութենե ավելի սուրբ է և վարդապետութենե ավելի հմտության կկարոտի. ինքն իր գլխուն հիմնելով, պահելով, զարգացնելով կրթական հաստատություն մը, գոր ազգին բոլոր հա՛րուստները ու աղաները մեկտեղ

հավաքված՝ անկարող էին կանգուն պահել. ինքը մեկ հոգի՝ ավելի շատ աղքատ ու կարոտ տղոց նյութա-կան ու մտավորական սնունդ տված, մեծցուցած է զանոնք քան թե ունէ հարուստը մեր ազգին, և այս ամենը լռության ու համեստության քո-ղին տակ՝ հոշակված ողորմությանց ճիշտ դեմը. ի՞նչ մեծ դաս:

Արդար է ուրեմն որ իր հիմնած վարժարանը իր անունովը և ինքն ալ իր վարժարանովը պարծենա:

Իր տված կրթությունը նյութապաշտ ձգտումը չէ, զոր ամեն բարձրագույն իտեալի վտարումեն կձևացնեն ոմանք, այնքան ջատագովված, գրեթե դրվատված այսօր. այլ նկարագիրը կազմող դաստիարակություն, որ Օգտակարին ետևեն վագելու ատեն գիտե ճշմարտին քով ալ կանգ առնել ու Գեղեցկին առջև կորսնցուցած վայրկյաններուն համար չափ-սոսալ:

Այս կրթությունը ուրիշ կերպ չէր կրնար ըլլալ արդեն, քանի որ ջերմ հավատացյալ մըն է ինքը, որ մարգարեի մը վայելուչ մթաքող լեզվով մը գրի առած է Լամբնեի մոայլ ու մութ պատգամները, որոնք կարծես ստորերկրյա եկեղեցիէ մը կուգան, անոր հաստ ու խուլ պա-տերը ճեղքելով կհասնին մինչև մեզի: Ի՞նչ բանի հավատացող սակայն, ասիկա պիտի չի կրնար որոշ կերպով ըսել մեզի. հավատացող մը, որ մարդս վայելելու համար չի գար աշխարհ, այլ պարտք մը կատարելու, քաղելէ ավելի հերկելու համար. անձնուրացության հավատացող մը ուրեմն, հավատքներուն գերագույնը:

Խորհող մը, իմաստասեր մըն է ինքը. ոչ անոնցմե որոնք վայրա-պար դեգերանքներու մեջ մոլորած՝ ամեն օրվան ճամփան կկորսնցնեն. իր իմաստասիրությունը գիտե սակավատև կյանքեն մարդուս՝ շատ բան չպահանջել ու քիչով գոհանալ, որովհետև գիտե որ աչքդ բացած գոցած պահուդ ահա օրը իրիկուն կըլլա. իրավունք ունի ուրեմն չարիա-մարիելու ամենաչնչին բարելավությունը, զոր կյանքը կրնա պարզել:

Կյանքի պատահարներու դաժան հայումեն, անոնց ատեն-ատեն մարդուս ուսին վրա նետած ցուրտ վերարկուեն սարսուռ զգացած է հարկավ երբեմն բանաստեղծի հոգին, որ իր ներսը կբնակի. բայց լքումի ու վիատության անմատչելի է իր սիրտը. հետո օրն ի բուն մանկության, պատանեկության հետ ապրող այս մարդը, ատով իսկ, ապագային կնայի ամեն ատեն. անոր հետ մտերիմ ու ծանոթ է ալ: Քառորդ դարի մը տևողությամբ հաստատված անխափան մտերմություն, ամենեն պատվաբերն այս առանձնասերին համար:

Գրագե՞տ է արդարև. հրապարակագիր. ամեն ատեն. իր տարագր պարզության, վայելչության, ճկունության տարագն է. շլացնելն ավելի համոզելու կմիտի ան. իր ակնկալությունը դրվատիք ունենալե ավելի իրավունք ունենալու մեջ կկայանա. գույներու, երանգներու շլացումովը չի հոգնիր իր վրձինը. բայց մատիտը իր գիծերուն ճշտությամբը անհավասարելի է, ինչ որ որքան նկարչին նույնքան գրագետին խղճնտությա՜նը և պարկեշտությանը ապացույցն է:

Իր սեռը, տարիքի բերմունքով թե ուրիշ պատճառով մը չեն գիտեր, fantaisieն կխորշի միշտ. իր գրվածքը լուրջ ու հյութեղ է: Հետո, իր դավանանքը գրականության մեջ նույնն է ինչ որ էր կյանքի ընթրնումին համար. արշավի մարդը չէ ինքը, ոչ իսկ աճապարանքի. ասոր հա՛մար է որ իր գրած լեզուն, տարիներու ընթացքին մեջ ոտքեն մինչև գլուխը մերկացած ըլլալով հանդերձ գրաբարի շքեղ գրգլյակը, դեռ բո՛ւլորովին մեր աշխարհաբարը չէ եղած. բաճկոնը պակաս չէ, ոչ ալ շապիկը, բայց բան մը, զոր ստուգիվ չեն կրնար ճշտել՝ պակաս է վերջապես անոր վրա: Ասիկա սակայն իմ փույթս չէ բնավ և չի նվազեցնեիր իր գրագետի արժանիքը: Իմ մասիս չեն ներեր որ մեկը դեմս ելլե ու գրած լեզվիս չհավնի. գրականության մեջ լեզվի թույլտվությունը, անոնց համար, որոնց ուզած ձևով այդ լեզուն գրելու կարողությունը վեճի տակ չէ, այն թույլտվություններեն մեկն է, զոր Ժյուլ Քիմոնի մեկ խոսքը փոխ առնելով հոս, «անհրաժեշտ» պիտի կոչեն. ուստի արդար է, որ ես ալ չմիջամտեմ ուրիշի մը գրելու եղանակին, գրելակերպին, քա՛նի որ հետադեմ մը չսեպվելու համար անպատճառ հարկ է որ ես ալ քայլ մը առնեմ դեպի հառաջ:

Գաղափարներու աշխարհին մեջ շատ հեղ տարակարծիք գտնված ենք իրարու քսան տարիներն ի վեր, հորմենհետե հոս հոն կհանդիպինք իրարու մամուլի միջոցով: Féministe մըն էր ան արդեն Մայտան պաշտպանելով իմ հարձակումներուս դեմ երբոր ես իմ արևելքցիի համատությանքս այդ դատին դեմ կմաքատեի և դեռ կմաքատիմ, համոզված, որ ատով կինը կկորսնցնե քան թե կշահի իր շնորհին մեջ, որ իր կոչումն է. եսասերի, կնասերի համոզում պիտի ըսեք ինձի և իրավունք պիտի ունենաք:

Քիչեր մեր մեջ կհավասարին իրեն հմտությունով, որ շարունակ կարդալով, վերձանելով ձեռք բերված է: Չարմանք որ այս ընթերցումի սուլությունը չէ վնասած իրեն: Ես կկարծեմ, որ կարդացված գիրք մը մոռցվելու է. կվախնամ որ դարձյալ ծանր ճշմարտագանցություն մը ըրած չըլլամ առաջ նետելով այս գաղափարը, որ, անչնալով կխոստովանիմ թե, իմ էն սիրած գաղափարներես մեկն է. ասոր համա՞ր է արդյոք, որ այն սուղ վայրկյաններուս մեջ գոր ընթերցանության կհատկացնեմ, ակնարկ մը կնետեմ ու կանցնիմ գրքի էջերուն վրայեն, զանոնք ավելի աչքե անցուցած ըլլալու քան թե անոնցմե բան մը հիշելու նպատակով:

Չորավոր ինացականությունները, որպես է այս գրագետինը, կօգտվին գուցե ուշադրությամբ հետևելով հեղինակին, բայց չի՞ գար ատեն մը որ միտքը ավելի հիշելու քան թե խորհելու ծալքը առնե. կամ միտք պահված ամեն նյութի համար դնելու տեղ չմնա հիշողության մեջ և կամ այդ բոլորը խնամով կարգով հոն գետեղելը դժվարանա, անթիվ հատորներով առցված մատենադարանի մը պես:

Կրթության, դաստիարակության կենսական հարցերը իր ամեն ժամու որոճումներուն նյութերը և իր մեծ հեղինակության ենթականերն են, որուն իր շատ մը առիթներով արտասանած բանախոսությունները կվկայեն, ու հոս է, որ ահա դաստիարակը, խորհողը, գրագետը ձեռք ձեռքի կուտան կմիանան, կազմելու համար մեր ժամանակին ամենեն նշանավոր դեմքերեն մին որ Պերպերյանն է:

Ապագա՞ն. բայց ապագան հիմակվրնե շնորհված է այս բախտավոր ու
միանգամայն արժանավորին. անմահության մեջ մտնե՛լ կենդանության ատեննն.
այս առասպելային ու շքեղ ճակատագիրը այսօրվնե իրենն է:

1901